

Jakub Szydelski

Uniwersytet Warszawski¹
ORCID: 0000-0003-1922-0313

GOWORIT SPUTNIK: ANALIZA TECHNIK PROPAGANDOWYCH Z NARRACJI SPUTNIK INTERNATIONAL W KONTEKŚCIE WOJNY INFORMACYJNEJ

Okolo godziny 3:45 24 lutego 2022 roku prezydent Federacji Rosyjskiej Wladimir Putin wypowiada wojnę Republice Ukrainy. Jego przemowe relacjonuja swiatowe media w tym *Sputnik International*. Okolo godziny 4:00 rozpoczyna sie atak rakietowy na ukraińskie terytorium. O 4:11 eksplozje w Kijowie zostaja pokazane na zywo w CNN. O 4:18 wybuchy w Doniecku zostaja opisane przez serwis *Sputnik*. Okolo godziny 7:00 prezydent Ukrainy Wolodymyr Zelenski wyglasza orędzie do narodu. Wojna rosyjsko-ukraińska staje się faktem, natomiast sfera informacyjna – obok areny militarnej – staje się ważnym polem konfrontacji obu stron.

Dzień po rozpoczęciu rosyjskiej agresji, 25 lutego, *Sputnik International* uruchamia podstronę z artykułami poświęconymi „rosyjskiej operacji specjalnej na Ukrainie”, która jest stale aktualizowana. *Sputnik* należy do grupy medialnej *Rossija Siegodnia*, która wywodzi się od Radzieckiego Biura Informacyjnego (Sowinformbiuro). Wzorem sowieckiego poprzednika *Sputnik* jest zaangażowany w działania propagandowe na całym świecie. Aktualne kanały dystrybucyjne są podzielone wedle regionu i języka na domenę zachodnią (*Sputnik Globe* – angielski), latynoską (*Sputnik Mundo* – hiszpański), frankofońską (*Sputnik Africa* – francuski), dalekowschodnią (*Sputnik News Agency* – chiński i koreański), arabską (*Sputnik Iran, Afganistan*) i rosyjską (*Sputnik News Agency* m.in. dla Kazachstanu, Gruzji, Kirgistanu) (*SputnikNews* 2019). Niniejsza analiza dotyczy sfery zachodniej i skupia się na identyfikacji propagandowych narzędzi wpływu na anglojęzyczną opinię publiczną.

Kontekstu aktualnej wojny informacyjnej na linii Rosja–Ukraina można upatrywać w aneksji Krymu w 2014 roku i trwającym od tamtego czasu konflikcie

¹ E-mail: j.szydelski@student.uw.edu.pl

zbrojnym w Donbasie. Aneksja Krymu była pierwszą na taką skalę operacją hybrydową wykorzystującą z jednej strony nieoznakowane siły specjalne, a z drugiej inspirowanych aktywistów i uzbrajane oddziały paramilitarne (Wojnowski 2015). Działania informacyjne wywołały chaos w ukraińskiej przestrzeni medialnej i politycznej (Bartnicki, Kuźelewska, Ożóg 2023). Nieco ponad rok od wydarzeń Euro-majdanu państwowa telewizja *Rossija-1* wyprodukowała dokument „Krym. Droga do ojczyzny”, przedstawiając główne tezy Kremla o protestach w Kijowie jako inspirowanym przez Zachód przewrocie wojskowym, o agresji „banderowców” oraz o separatyzmie Krymu. Władimir Putin w wywiadzie prezentował się jako aktor reaktywny, ratujący życie obalonego prezydenta Janukowycza i gwarantujący mieszkańcom Krymu wolność wyboru ojczyzny. Jednocześnie rosyjski prezydent po raz pierwszy oficjalnie potwierdził zaangażowanie sił specjalnych w przejmowanie Półwyspu Krymskiego, określając te działania mianem operacji specjalnej. Zaprezentowane tezy pozostały niezmienione przez 7 lat aż do zbrojnej agresji Rosji na Ukrainę, nadal stanowiąc trzon rosyjskiego przekazu medialnego.

Prezentowane badanie dotyczy technik propagandowych w narracji *Sputnik International* o głównych aktorach „specjalnej operacji wojskowej” w kontekście wojny informacyjnej. Stosowanie technik propagandowych to wciąż obszar o stosunkowo niewielkim rozpoznaniu akademickim, o czym świadczą statystyki publikacji naukowych w połączonych bazach danych. W latach 2022–2024 opublikowano ponad 12 tysięcy artykułów ze słowami kluczowymi „propaganda”, „Rosja”, „Ukraina”, „wojna” i „wojna informacyjna” (Dimensions 2024). Po zmianie pierwszego słowa kluczowego na „techniki propagandowe” liczba publikacji spada do 203. Poniżej zaprezentowano wybrane artykuły z tej puli.

Jako pierwszą warto przytoczyć analizę bazy EUvsDisinfo dotyczącą występowania dezinformacji i rewizjonizmu historycznego w rosyjskich przekazach (Arribas i in. 2023). Wyniki mówią o przyrównywaniu polityki UE i NATO do działań III Rzeszy i negowaniu państwowości Ukrainy. Związek między środkami aktywnymi ZSRR oraz ofensywą informacyjną współczesnej Rosji dobrze pokazują badania zespołu Romana Horbyka (2023) oraz Oleny Melnykowej-Kurhanovej (2022) porównujące komunikację propagandową tych okresów. Ważną konkluzją jest aktualność technik propagandowych ZSRR: antagonizacji grup społecznych, dyskredytowania fałszywymi informacjami, binarnego podziału geopolityki (Horbyk, Prymachenko, Orlova 2023). Drugie badanie potwierdza te wnioski, wymieniając etykietowanie i ramowanie (Melnykova-Kurhanova 2022). Poprzez ramowanie kreuje się obraz pokojowej Rosji oraz antagonistycznej Ukrainy (Nykonchuk 2022). Temu celowi służą również demonizacja i delegitymizacja ukraińskich władz oraz fałszywe zarzuty ludobójstwa jako *casus belli* (Ciuriak 2022). Przegląd dopełnia 9 technik propagandowych wykrytych przez Yanti Astuti, Rahmaha Attaymini, Mayę Dewi (2022) na podstawie listy Institute of Propaganda Analysis opisaną w kolejnej części.

Jedynie pierwszy artykuł (Arribas i in. 2023) posługuje się mechanizmem komunikacji perswazyjnej Harolda Laswella do wykrywania propagandy w narracji, która jest również centrum zainteresowania tej pracy. Inne artykuły przyjmują optykę lingwistyczną lub kontekstową. Zespół Horbyka (2023) uwzględnia ideologię, nadawców i odbiorców za Garthem Jowettem i Victorią O'Donnel (2012: 289–306). Z kolei Astuti, Attaymini i Dewi (2022), powołując się na tę samą publikację, wykorzystują konkurencyjny spis Institute of Propaganda Analysis, tam zresztą krytykowany (op. cit.: 237). Badanie zespołu Astuti (2022), mimo iż najbliższe metodologicznie aktualnej analizie, nie jest wyczerpujące ze względu na losowy dobór materiałów i brak informacji o wielkości próby. Za to analiza Melnykovej-Kurhanovej (2022) nie przybliżyła metod wykrywania technik. Publikacje Mykyty Nykonchuka (2023) i Dana Ciuriaka (2022) oferują teoretyczne spojrzenie na wzorce rosyjskiej komunikacji propagandowej w kontekście ramowania i mediów społecznościowych, ale nie zawierają analizy danych. Wątek wojny informacyjnej pojawia się w pięciu z sześciu przywołanych artykułów. Nie uwzględnia go jedynie Dan Ciuriak (2022). Przy tym w pozostałych publikacjach występuje zawsze jako element kontekstu, nie wywierając znaczącego wpływu na rezultaty badawcze. W tej sytuacji zaprezentowane niżej badanie wypełnia zaskakującą niszę w analizie narracji rosyjskiej pod kątem występowania technik propagandowych w warunkach wojny informacyjnej.

■ INFORMACJA W DOMENIE MILITARNEJ

Współcześnie informację uznaje się za zasób strategiczny państwa (Kupiecki, Bryjka, Chłoń 2022: 17–20). Transmisja oraz przetwarzanie informacji wspiera polityczno-wojskowe procesy decyzyjne, zapewnia ciągłość usług publicznych i kształtuje opinię publiczną. Kiedy otoczenie informacyjne stanowi arenę rywalizacji militarnej, mamy do czynienia z wojną informacyjną, która dotyka w szczególny sposób infrastrukturę krytyczną (wymiar fizyczny), obrót danymi (wymiar cyfrowy) oraz zdolności poznawcze człowieka (wymiar psychologiczny) (Kaźmierczak 2017: 120). Skoordynowane operacje psychologiczne i kampanie propagandowe dążą do zmiany identyfikacji grup społecznych oraz percepcji bieżących wydarzeń (Wojnowski 2015: 18 i 19). Stawką wojny informacyjnej na polu wewnętrznym są spójność, porządek publiczny i tożsamość kulturowa. W skali zewnętrznej na szali jest pozycja międzynarodowa danego państwa, otrzymywane wsparcie i sojusze.

Militaryzacja informacji jest silnie zakorzeniona w rosyjskiej kulturze strategicznej. Przejawia się to w instytucjonalizacji praktyki propagandowej w ramach delegowanych instytucji państwowych, zaczynając od tajnej policji carskiej (Ochra-ny), przez tajną policję sowiecką (Czekę), a kończąc na współczesnej Federalnej Służbie Bezpieczeństwa (FSB) (Horbyk, Prymachenko, Orlova 2023). Rosyjska sztuka wojenna niemal od zawsze włącza operacje psychologiczne w kontekst działań zbrojnych (Meissner 2022: 137). Teoretycy rosyjscy łączą techniczny oraz

psychologiczny wymiar walki informacyjnej w jednej domenie „przestrzeni informacyjnej” (Kupiecki, Bryjka, Chłoń 2022: 161–170). Wywiad o kanałach teleinformatycznych towarzyszy stałej dezinformacji w zależnych mediach. W warunkach wojennych nasilają się działania agenturalne, a wroga infrastruktura krytyczna podlega atakowi elektronicznemu. Dezinformacja wojskowa bezpośrednio zakłóca funkcjonowanie sztabu i wojska, natomiast atak psychologiczny nastawiony jest na deprecję i agitację cywilnych odbiorców.

Zasadniczą rolę w rosyjskiej doktrynie odgrywają środki aktywne, czyli „tajne, ofensywne przedsięwzięcia o charakterze destabilizującym i agenturalnym” (Kaźmierczak 2017: 10). Wywodzą się z radzieckiej praktyki Głównego Zarządu Wywiadowczego (GRU) stosującego m.in. dywersję ideologiczną, czyli procedurę wywrotową. Jej etapy to wspieranie grup radykalnych, wywołanie konfliktów, pogrążenie administracji i wykorzystanie powstałego kryzysu do uzasadnienia zbrojnej interwencji oraz ustanowienia marionetkowej władzy (Wojnowski 2015: 20–23). Nowoczesnym środkiem aktywnym jest operacja informacyjno-uderzeniowa, która integrując precyzyjny atak elektroniczny i psychologiczny, paraliżuje systemy decyzyjne wroga. Warto zauważyć, że mechanizm wpływu Moskwy nie odbiega zanadto od wzorca zimnowojennego, zmienia się za to internetowy i technologiczny kontekst operacji (Darczewska, Żochowski 2017).

Dezinformację można rozumieć jako technikę propagandową oraz jako doktrynę. Ta druga zakłada długotrwałe fałszowanie przekazów masowych (Kupiecki, Bryjka, Chłoń 2022: 64–70). Prowadzona jest stale, niezależnie od formalnego stanu wojny lub pokoju. Dezinformacja różni się od propagandy jednoznacznie fałszywą treścią. Propaganda może przyjmować różne odcienie od białego, w którym nadawca jest znany, a komunikaty prawdziwe, aż po czarny, z ukrywającym się nadawcą fałszywej informacji (Jowett, O’Donnel 2012: 17–24). Propaganda to „celowa, systematyczna próba kształtowania percepcji odbiorcy i manipulowania jego postrzeganiem i czynami” (op. cit.: 7). W przeciwieństwie do ofensywy informacyjnej propaganda i dezinformacja nie obejmują aktów przemocy w cyberprzestrzeni (Labush i in. 2023). Oba procesy są z założenia jednokierunkowe, kierowane od nadawcy do odbiorcy, operacje informacyjne zakładają zaś udział obu stron, choć często asymetryczny. Mechanizm propagandowy jest odwzorowany w modelu aktu perswazyjnego Harolda Lasswella: „Kto mówi, co mówi, jakim środkiem, do kogo i z jakim skutkiem?” (Goban-Klas 2004: 56).

Technika propagandowa to praktyczny schemat konstrukcji i wykrywania komunikatu perswazyjnego. Za podstawę poniższego przeglądu obrano klasyczną publikację Institute of Propaganda Analysis (1938), *Encyklopedię propagandy* Roberta Cole’a oraz publikację rosyjskiej Akademii Nauk Wojskowych (Kuleshov i in. 2014 za: Giles 2016). Według tych spisów: *ramowanie* ujmuje sytuację selektywnie w pożądanym kontekście, *doczepianie epitetu* przypisuje jednostce lub grupie negatywny epitet, *etykietowanie* przypisuje stałe określenie sytuacji lub osobie, *błyskotliwe*

ogólniki to pozytywne określenia pozbawione argumentów, *świadcstwo* to powołanie się na pozytywną opinię osoby lub instytucji, *powtórzenie* oswaja odbiorcę z daną narracją i wspomaga *warunkowanie*, które kojarzy ze sobą występowanie elementu (np. bohatera tekstu) z automatyczną oceną (np. negatywną). *Mina informacyjna* oznacza publikację materiałów kompromitujących ważną osobę publiczną a *bomba informacyjna* kapitalizuje społeczne niezadowolenie, prowokując oddolny sprzeciw (Wojnowski 2015: 20). Niektóre techniki przybierają wieloelementową formę. Przykładem jest *hierarchia ważności* (*agenda setting*), która priorytetyzuje pożądane wiadomości. *Wielkie kłamstwo* oznacza całościową, fałszywą narrację, od której biorą początek kolejne przekazy. Pokrewna *dezinformacja* polega na systematycznym rozpowszechnianiu nieprawdy. *Maskirowka* oznacza maskowanie operacyjne i ukrycie rzeczywistych działań tak, aby wprowadzić wroga w błąd i zyskać element zaskoczenia.

Wojna hybrydowa łączy opisane wyżej podejścia niekonwencjonalne z regularnymi akcjami sił zbrojnych (Pacek 2022: 9–20). Do pierwszej grupy zalicza się operacje informacyjne, akcje partyzanckie, kryminalne i terrorystyczne. Granica między pokojem a wojną jest zacierana poprzez włączanie do starcia sfery ekonomicznej i energetycznej. Strategia wojny nowej generacji rozpowszechniona w 2013 roku przez generała Walerija Gierasimowa zakłada szerokie wykorzystanie środków niekonwencjonalnych przed i w czasie agresji (Wojnowski 2015: 14–17). Atak konwencjonalny to uderzenie w infrastrukturę krytyczną całego terenu wroga nowoczesną bronią precyzyjnego rażenia. W walce biorą udział zarówno grupy paramilitarne, jak i regularne wojsko. Kluczową rolę odgrywają jednostki specjalnego przeznaczenia (specnaz) GRU oraz siły operacji specjalnych (SOS). Specnaz specjalizuje się w działaniach wywiadowczych, SOS zaś w dywersji zagranicznej (op. cit.: 26–28).

Głównym polem starcia współczesnych wojen ma być umysł (Pacek 2022: 9–20). Chodzi zarówno o morale własnego żołnierza, kondycję przeciwnika, jak i nastawienie osób trzecich. Wpływowi perswazyjnemu nie podlegają jedynie emocje odbiorców, ale również postawy i wartości. Te ostatnie są warunkowane przez schematy poznawcze, czyli zespoły pojęć oraz idei służące do interpretacji nowych informacji (Page 2022). Rodzajem schematu jest skrypt poznawczy oznaczający mentalną reprezentację konkretnego zdarzenia. Przekazy propagandowe formują schematy poznawcze za pomocą heurystyk, czyli uproszczonych ciągów przyczynowo-skutkowych. Informacje zgodne ze schematem są wzmacniane i przyjmowane jako oczywiste, natomiast jemu przeczące są odrzucane lub modyfikowane, aby uniknąć dysonansu poznawczego.

Wykorzystując opisane wyżej mechanizmy, kampanie dezinformacyjno-propagandowe mogą skutecznie kontrolować przetwarzanie informacji w społeczeństwie i przekształcać zbiorową świadomość na dany temat (Kupiecki, Bryjka, Chłoń 2022). Stąd już o krok od kształtowania opinii społecznej i wywierania

nacisków na rządzących. Opisane efekty są osiągalne przy mniejszym nakładzie kosztów w porównaniu do standardowych działań militarnych i gospodarczych. Z uwagi na szerokie spektrum operacji, które wchodzi w skład rosyjskiej teorii wojny informacyjnej, niniejsza praca skupia się na komponencie psychologicznym, a konkretniej elemencie medialnym, sprawdzając manipulację *Sputnik International* kierowaną do zagranicznego odbiorcy.

■ METODA

Głównym celem badania jest wykrycie technik propagandowych w rosyjskiej narracji medialnej o wojnie rosyjsko-ukraińskiej. Analiza skupia się na głównych aktorach konfliktu, przyjmując optykę wojny informacyjnej. Wynikające z tego celu pytania badawcze to:

Q1 – Jaka jest narracja *Sputnik International* w kontekście głównych aktorów konfliktu?

Q2 – Jakie techniki propagandowe są obecne w narracji *Sputnik International*?

Q3 – Jak narracja i wykorzystane techniki wpisują się w trwającą wojnę informacyjną?

Analiza narracji opiera się na modelu aktu perswazyjnego Harolda Lasswella i, podobnie jak w przypadku badania Arribas i in. (2023), ten mechanizm przełożono na bohaterów przekazu medialnego (dalej: aktorów). Podstawowe kodowanie przebiega według schematu: aktor aktywny → działanie → aktor bierny. Za aktora aktywnego uznano bohatera tekstu działającego w stronie czynnej i podejmującego dane działanie, za aktora biernego uznano bohatera poddanego akcji. Schemat analizy pozwala na określenie ról odgrywanych przez bohaterów w przekazie oraz ich wzajemnych relacji. Dodatkowe kryteria, takie jak źródło przekazu, powód i skutek działania, wzbogacają podstawowy przekaz o zmienne kontekstowe.

Zastosowana metoda to jakościowa analiza zawartości. Badaniu treści podlegają tytuł (inaczej: nagłówek) oraz *lead* artykułu. Za takim wyborem stoi dziennikarska zasada odwróconej piramidy, według której kluczowy przekaz podaje się zawsze na początku. Do szczegółowej analizy relacji wybrano głównych aktorów występujących w co najmniej 1% tekstów przyjętym jako 5 artykułów. W pierwszym etapie wykorzystano program Atlas.ti do zakodowania kluczowych elementów przekazu. Następnie za pomocą metod ilościowych szacowano ekspozycję i wzajemne powiązania aktorów. Wynik, czyli ilościowy spis relacji, świadczy o dominujących narracjach oraz tematyce. Wiązki narracyjne zestawiono następnie ze spisem technik propagandowych, między innymi autorstwa Institute of Propaganda Analysis (1938). Poszczególne techniki wyróżniano na podstawie zgodności mechaniki perswazyjnej z wykrytą narracją oraz zmiennymi kontekstowymi.

Korpus analizy stanowią 422 anglojęzyczne artykuły pochodzące z ówczesnej strony *Sputnik International* aktualnie dostępnej jako *Sputnik Globe*. Wszystkie teksty pochodzą z podstrony o „operacji specjalnej” („Russia’s Special Operation in Ukraine”). W zakres badania wchodziły artykuły powstałe od 25 lutego do 31 marca

2022 roku. Ten pierwszy etap inwazji, znany pod nazwą „Bitwa o Kijów”, jest szczególnie ze względu na rosyjskie nasilenie nadawcze w mediach. Za ograniczeniem okresu analizy przemawia coraz mniejsza reprezentacja artykułów w kolejnych miesiącach, a co za tym idzie gorsze odwzorowanie poruszanej tematyki. Podczas ostatnich czterech dni lutego *Sputnik* publikuje ponad 10 tekstów na dzień o tematyce inwazji (w sumie 44 teksty). W marcu powstaje ok. 12 tekstów dziennie (378). Za to w kwietniu już tylko ok. 7 dziennie (200). W maju liczba publikacji zwalnia do 3 na dzień (107) a w czerwcu, lipcu i sierpniu spada do 2 dziennie (72, 57, 79). Wynika stąd, że materiały lutowo-marcowe stanowią niemal połowę (45%) wszystkich tekstów o pierwszym etapie „operacji specjalnej”, aż do ukraińskiej kontrofensywy charkowskiej we wrześniu 2022 roku.

Naturalnie poszerzenie okresu analizy mogłoby zaprocentować większą reprezentacyjnością badania i lepszą ekstrapolacją wniosków. Biorąc jednak pod uwagę zakres materiału podlegający rozbudowanej analizie jakościowej (narracyjnej i propagandowej), obrano węższą optykę, traktując okres „Bitwy o Kijów” jako *case study* propagandowego przekazu *Sputnika*.

■ TEMATYKA ARTYKUŁÓW

Analizowane teksty *Sputnika* są poświęcone przede wszystkim światowej scenie politycznej. Ten temat dominuje w ponad połowie z nich. Nacisk jest położony na geopolitykę, sankcje wymierzone w Rosję oraz wsparcie dla Ukrainy. Proporcje artykułów świadczą o politycznym ramowaniu konfliktu, ich tematyka przedstawia zaś wojnę rosyjsko-ukraińską przez pryzmat międzynarodowej gry wpływów. Ta właściwość przekazu wysuwa na pierwszy plan szeroką optykę geopolityczną o konflikcie mocarstw, w której to USA mają rozgrywać główne karty i deprecjonować Rosję. To geopolityczne ramowanie starcia nadaje główne znaczenie tematyce odpowiadającej interesom nadawcy, co określane jest jako *agenda setting*.

Działania wojenne stanowią przedmiot ponad jednej trzeciej tekstów. Dwa najpopularniejsze motywy, to z jednej strony militarne zwycięstwa Rosji, a z drugiej strony „ukraińskie zbrodnie wojenne” wobec donbaskich cywili. Przekaz *Sputnika* koncentruje się na zagrożeniach wobec Rosji, Białorusi i Donbasu ze strony Ukrainy na polach militarnym, nuklearnym, biochemicznym oraz kryminalnym. Najmniej liczną grupą są teksty poświęcone mediom. Zachodnia dezinformacja względem Rosji ma polegać na stroniczym przedstawianiu konfliktu w amerykańskiej prasie oraz na cenzurowaniu regionalnych serwisów *Sputnika* i *Russia Today* przez Waszyngton i Brukselę. Ukraina ma przodować w operacjach *false flag*, czyli prowokacjach militarno-medialnych. Cenzura i promocja „propagandy wrogiej Rosji” ma być przejawem zachodniej wojny informacyjnej.

W narracji *Sputnik International* występują trzy spójne wiązki tematyczne. Pierwszą jest atak Zachodu na Rosję w sferze polityki, ekonomii i kultury. Na tę

narrację składają się przede wszystkim teksty o sankcjach, atakach dyplomatycznych oraz o powiększaniu NATO. Kulturalno-medialna wrogość ma przejawiać się w domniemanej zachodniej dezinformacji, rusofobii i cenzurze. Kulminacją antyrosyjskich sentymentów są doniesienia o bezpośrednim naruszeniu granic rosyjskich oraz o pogarszającym się statusie Rosjan żyjących za granicą.

Drugą wiązką tematyczną jest stałe zagrożenie Moskwy ze strony Kijowa. Tej narracji odpowiadają artykuły opisujące ofensywne działania ukraińskiej armii wobec jednostek rosyjskich i „republik donbaskich”. Osobną kategorię stanowią teksty o rzekomych działaniach Kijowa na szkodę regionalnego i światowego bezpieczeństwa poprzez domniemany rozwój broni masowej zagłady oraz inspirowaniu terroryzmu. Odwrócenie ról „obrońca – napastnik” ma kluczowe znaczenie dla narracji *Sputnika* i przejawia się w całym badanym materiale.

Trzecia grupa tematyczna obejmuje reakcję Moskwy na wymienione wyżej geopolityczne problemy. Kreml na ataki polityczne ma odpowiadać konstruktywną krytyką, na sankcje – środkami odwetowymi, na dezinformację – oficjalnymi sprostowaniami. Na opisywane wcześniej zagrożenie swojej zachodniej granicy Kreml ma natomiast odpowiedzieć operacją specjalną na terytorium sąsiada. Jej efektem mają być z jednej strony zwycięstwa militarne, a z drugiej postępy w negocjacjach pokojowych.

■ RELACJE I TECHNIKI PROPAGANDOWE

Głównymi aktorami narodowymi konfliktu w perspektywie *Sputnik International* są Stany Zjednoczone, Ukraina oraz Rosja. Wspólnie są oni aktywną stroną w ok. 60% przypadków, bierną zaś w ok. 90%. To geopolityczne trio jest mocno usieciowione poprzez połączenia ze sobą nawzajem oraz z resztą graczy międzynarodowych. W optyce *Sputnika* aktywnej stronie Zachodu ze zbiorczą częstością występowania 43% odpowiada bierna Rosja z ekspozycją na poziomie 46%. Strona ukraińska otrzymuje rolę mieszaną.

Zachód w narracji *Sputnika* jest dominującym aktorem geopolitycznym. Władimir Putin w swoim przemówieniu inauguracyjnym inwazję określa blok zachodni jako „kraje satelickie, które kopiują zachowanie USA” (Putin 2022). Redakcja *Sputnika* powiela tę optykę w stosunku do krajów UE, opisując NATO jako „instrument polityki zagranicznej” administracji Joe Bidena. Centralna pozycja Stanów w prawie wszystkich relacjach międzypaństwowych (83%) projektuje pozycję światowego hegemonu. *Sputnik* rozpatruje tę rolę w kontekście zimnowojennym, co jest kalką historyczną. Świadczą o niej powtarzalne motywy starcia mocarstw i zagrożenia nuklearną, III wojną światową. Redakcja wprost odwołuje się do „przestarzałej, zimnowojennej doktryny bezpieczeństwa” oraz do asymetrii infrastruktury militarnej, czyli obecności sił NATO niedaleko granicy państwa związkowego.

Celem Stanów ma być hybrydowa wojna zastępcza z Rosją poprzez wykorzystanie Ukrainy jako proxy, czyli pośrednika w walce. Waszyngton miał zagrozić Moskwie poprzez „zewnątrzny pucz” w 2014 roku (*Sputnik* 2022a). Od tamtej pory Stany mają utrzymywać „rząd satelicki” w Kijowie i prowadzić badania nad bronią biochemiczną oraz nuklearną. USA są obarczane winą za eskalację w regionie ze względu na brak gwarancji „neutralnego statusu” Ukrainy i rzekome złamanie zobowiązań o „nieprzesunięciu granic NATO nawet o cal”. Teza o zdradzie Rosji przez Zachód znajduje odzwierciedlenie w przywołanym wcześniej przemówieniu (Putin 2022). Redakcja oraz władze polityczne stosują technikę selektywnej prawdy, odwołując się do nieformalnych konsultacji atlantyckich liderów z władzami ZSRR w czasach upadku muru berlińskiego i zjednoczenia Niemiec (Savranskaya, Blanton 2017). Indywidualne zapewnienia m.in. kanclerza RFN i amerykańskiego prezydenta z lat 1989 i 1990 o wstrzymaniu rozwoju bloku wschodniego zapadły przed rozwiązaniem ZSRR i nie były podparte formalnymi decyzjami kierownictwa NATO ani wiążącymi obustronnymi umowami (op.cit.).

Dominującym działaniem Zachodu wobec Rosji ma być atak dyplomatyczny. Jako ofensywne odbierane są m.in. dyskusje o wprowadzeniu strefy zakazu lotów (*no-fly zone*). Działania polityczne mają współgrać z domniemanymi planami ataku militarnego względem państwa związkowego. *Sputnik* chętnie podkreśla stawkę ewentualnej konfrontacji potęg nuklearnych, opisując groźbę „III wojny światowej”. Technika gry na emocjach i lękach odbiorców może być szczególnie skuteczna w warunkach kryzysu. Mechanizm wywoływania strachu jest stosowany również do opisu zagrożenia biologiczno-chemicznego i nuklearnego.

Blok zachodni jest nagminnie oskarżany o hipokryzję. *Sputnik* zarzuca NATO popielanie zbrodni wojennych, a konkretniej bombardowań cywilnych obiektów w Belgradzie, w trakcie operacji „Allied Force” na terenie Jugosławii w 1999 roku. Charakterystyczną etykietą są „podwójne standardy Zachodu” w reakcji na opisywane naruszenia praw człowieka w Kosowie oraz Donbasie (*Sputnik* 2022b). Przykład „Allied Force” ma normalizować ataki raketowe wojsk rosyjskich na ukraińskie miasta i neutralizować moralną wyższość Europy i USA, krytykujących zachowania, które same miały podejmować dwie dekady temu w czasie własnych „kryminalnych wojen”. Opisane wyżej mechanizmy bazują na zabiegu erystycznym *tu quoque* (ty również), odwracając krytykę zamiast jej zaprzeczać.

Autorzy *Sputnika* nagminnie odwracają logikę wydarzeń, utrzymując, że dostawy zachodniego sprzętu na Ukrainę poprzedzały atak 24 lutego 2022 roku o co najmniej trzy miesiące i świadczyły o militaryzacji kraju przed planowanym atakiem na Donbas. Według tego samego schematu media rosyjskie argumentują, że akcesja krajów skandynawskich do NATO udowadnia słuszność inwazji na Ukrainę, ponieważ przewencyjnie uniemożliwiła przyszłą akcesję Ukrainy. Autorzy nie wspominają, że Skandynawia dołącza do sojuszu obronnego dopiero w obliczu wojny na wschodzie, a europejskie transfery wojskowe służyły utrzymaniu

państwowości Ukrainy. Zamiana przyczyny i skutku wybiela stronę rosyjską, wprowadzając sprzeczne elementy poznawcze dla odbiorcy zachodniego. Poprzez pominięcie kluczowych informacji i kontekstu przekaz wprowadza odbiorcę w błąd.

Rosja w perspektywie *Sputnika* jest wyraźnie przedstawiana jako aktor bierny w dziedzinie polityki. Moskwa ma postępować reaktywnie wobec agresywnych działań Zachodu. Domena militarna jest jedynym polem, na którym Moskwa ma wyraźną przewagę. Wpisuje się to w oficjalną narrację Kremla o działaniach zbrojnych jako jedynym sposobie na odzyskanie utraconej renomy politycznej, którą miał jej odebrać spisek państw zachodnich (Putin 2022). Rosja chce przełamać krzywdzący dla niej „pax Americana” poprzez zabezpieczenie własnych stref wpływów przed „ekspansją NATO”.

Artykuły o posunięciach wojsk rosyjskich stanowią blisko jedną dziesiątą korpusu (41 tekstów). Z tego Rosjanie w ponad 60% atakują i w ok. 40% wygrywają ze stroną ukraińską. Jednostki mają niszczyć sprzęt wojskowy przeciwnika, likwidować infrastrukturę krytyczną i okrążać główne miasta, takie jak Kijów i Mariupol. W efekcie mają dominować w przestrzeni powietrznej oraz na morzu. Lokalne zwycięstwa mają świadczyć o „planowym wdrażaniu” operacji, co 29 marca skutkuje „osiągnięciem głównych celów pierwszego etapu” inwazji (*Sputnik* 2022c). Takie zwroty można uznać za błyskotliwe ogólniki, które wnoszą mało treści, lecz brzmią ekspercko.

Rosja od 2014 roku podlega zbiorowym sankcjom gospodarczym w związku z nielegalną aneksją Krymu. Międzynarodowe obostrzenia nabrały na sile po rozpoczęciu rosyjskiej inwazji. *Sputnik* portretuje sankcje przede wszystkim jako wojnę finansową podsycaną wszechobecną rusofobią. Portal przytacza wypowiedź Putina przyrównującego wprowadzenie sankcji do wypowiedzenia wojny (*casus belli*). Paradoksalnie obostrzenia mają najbardziej szkodzić samym inicjatorom. Wychodząc od skali makro, zachodnie sankcje mają uderzać w globalną gospodarkę i powodować straty na rynku energetycznym i żywnościowym. Ograniczanie handlu gazem ziemnym ma stać na przeszkodzie europejskiej transformacji energetycznej i działaniom proklimatycznym. Na poziomie mikro sankcje mają powodować masowe zwolnienia pracowników i spadek zamożności m.in. Norwegów, Szwedów i Finów. Te przekazy mają skłaniać obywateli Europy Zachodniej i USA do opozycji wobec swoich rządów i z tego względu należy je traktować jako bomby informacyjne.

Sputnik przewrotnie donosi o trwającej wojnie informacyjnej, która ma polegać na cenzurowaniu rosyjskich mediów przy jednoczesnej promocji „wrogiej propagandy”. Zachód ma instrumentalnie wykorzystywać w tym celu anglosaskie media oraz Big Tech z Doliny Krzemowej. Przykładami zachodnich fake newsów mają być czynny udział Białorusi w inwazji i prośba Rosji do Chin o wsparcie militarne. Władze rosyjskie mają przeciwdziałać „amerykańskiej dezinformacji” za pomocą sprostowań i oświadczeń przedstawicieli władz, takich jak rzecznik ministerstwa

i ambasador przy ONZ. Te działania podkreślają rzekome konstruktywne podejście Moskwy, która ma być cały czas otwarta na dialog zarówno z Ukrainą, jak i ze Stanami Zjednoczonymi. Przekaz stanowi równocześnie zasłonę dymną dla własnych działań *Sputnika*, który oskarżenia o propagandę określa mianem cenzury i rusofobii.

Ukraina przedstawiana jest jako beneficjent pomocy humanitarnej oraz „partner w dominacji USA” nad regionem Europy Wschodniej „tradycyjnie podlegającym Rosji”. Kijów jest portretowany jako marionetka w rękach Waszyngtonu, która ma stać się proxy w nadchodzącej agresji przeciw Donbasowi. Tym samym *Sputnik* ujmuje konflikt rosyjsko-ukraiński w ramy starcia bloku zachodniego i niezachodniego, odbierając podmiotowość Ukraincom. To nie tylko przerzuca odpowiedzialność za konflikt na Stany Zjednoczone, ale też relatywizuje krzywdę wyrządzoną ukraińskiej państwowości, ujmując kraj wyłącznie jako strefę wpływów mocarstw, która nigdy nie była w pełni suwerenna.

Kluczową grupą bierną są ukraińscy cywile atakowani przez nacjonalistyczne bojówki. Mieszkańcy Donbasu, którzy mają identyfikować się z rosyjskim kręgiem kulturowym, są wyodrębnieni jedynie na podstawie używanego języka. Narracja o „ukraińskich zbrodniach wojennych” dotyczy 86% przekazów, w których stroną bierną są ukraińscy cywile, oraz 82% artykułów o cywilach z Donbasu. Jaskrawe rozróżnienie między miejscową ludnością a „nacjonalistycznymi władzami w Kijowie” ma świadczyć o braku legitymizacji administracji Zełenskiego. To zaś wpisuje się w schemat działania środków aktywnych stosowanych przez wywiad rosyjski, zwłaszcza demoralizację odbiorców.

Administracja Zełenskiego jest przedstawiana z jednej strony jako antagoniczny, sprawczy reżim, a z drugiej jako dysfunkcyjne kierownictwo państwa upadłego. Stały epitet „reżim kijowski” (*Sputnik* 2022d) ma świadczyć o związkach elit z ugrupowaniami neonazistowskimi i nielegalnym statusie władz państwowych po obaleniu byłego prezydenta Janukowycza w zamachu stanu (*Maidan coup d'état*) (*Sputnik* 2022a). Kijów ma według *Sputnika* bezpośrednio zagrażać państwu związkowemu, a pośrednio światowemu bezpieczeństwu, poprzez nieregulowane zbrojenia, wsparcie terroryzmu oraz rozwój technologii nuklearnej i biochemicznej. Wpływem zewnętrznym ma odpowiadać słabość wewnętrzna. Redakcja dwukrotnie przywołuje fałszywe doniesienia o ucieczce prezydenta z Kijowa. Pierwszy raz Zełenski ma ewakuować się do Lwowa już dwa dni po rozpoczęciu inwazji, a następnie w marcu ma ukrywać się w ambasadzie USA w Polsce (*Sputnik* 2022e). Serwis donosi równocześnie o trwającej anarchii, która ma objawiać się zbrojeniem cywili i posłaniem na front więźniów. Stopień zafałszowania przekazu wskazuje na dezinformację, a jego podmiot (ważna osoba publiczna) i cel (kompromitacja) uściśla jako minę informacyjną.

Ukraińskie siły zbrojne są dyskredytowane poprzez zarzuty o kryminalnych operacjach *false flag*, czyli planowanej przemocy wobec własnych obywateli z intencją

obarczenia winą wroga. Operacje *false flag* według *Sputnika* mają obejmować trzy główne działania. To po pierwsze prowokacje w rejonie Zaporoskiej Elektrowni Jądrowej, gdzie „ukraińscy sabotażyści” mają podpalać budynki w trakcie działań zaczepnych (*Sputnik* 2022f). Po drugie to rzekome rozlokowanie artylerii w gęsto zaludnionych dzielnicach mieszkalnych, które ma prowokować armię rosyjską do ostrzału tych rejonów. Trzeci rodzaj akcji to domniemana przemoc armii ukraińskiej wobec własnych cywili. W materiałach dotyczących militarnych posunięć Kijowa stosowana jest technika naocznego świadka, który opisuje doznaną przez siebie krzywdę na przykład podczas ewakuacji z Mariupola lub bombardowania obiektu cywilnego. Symptomatyczne, że relacje poświęcone ruchom wojsk rosyjskich wykorzystują raczej technikę autorytetu, w ramach której informacje cytowane są za rosyjskim ministerstwem obrony. Ten zabieg przeciwstawia emocjonalny przekaz o indywidualnej stracie (i ukraińskiej winie) statystycznym doniesieniom o postępach rosyjskiej akcji militarnej.

Sputnik przykłada dużą wagę do sprawozdań o Donbasie, który od 2014 roku ma podlegać nieprzerwanej agresji Ukrainy. Lokalne milicje i bojówki Azow, Aidar i Dniepr – etykietowane jako neonazistowskie – mają korumpować kijowskie elity i radykalizować członków Gwardii Narodowej. Jednostki określane przez *Sputnika* jako „ukraińskie szwadrony śmierci” mają naruszać Konwencję Genewską poprzez stosowanie taktyki spalonej ziemi oraz wykorzystanie nielegalnej amunicji fosforowej i kasetowej (*Sputnik* 2022g). Najbardziej jaskrawą zbrodnią wojenną ma być wykorzystywanie cywili jako żywych tarcz. To zbiorcza etykieta *Sputnika* na domniemane przeciwdziałanie ewakuacji w obleganych miastach oraz celowe rozlokowanie systemów rakietowych Grad w dzielnicach mieszkalnych. Akty przemocy mają nosić znamiona ludobójstwa. Kulminacją agresywnych działań Kijowa miała być rzekoma pełnoskalowa inwazja na Donbas w marcu 2023 roku (*Sputnik* 2022h). *Sputnik* portretuje rosyjską inwazję jako interwencję humanitarną w obronie ludności cywilnej na prośbę „republik donbaskich”.

Wątek przerzucenia odpowiedzialności na aktorów zewnętrznych jest symptomatyczny dla narracji *Sputnik International*. Teza jest wyrażana w opisach hipokryzji UE, samoobronnej operacji militarnej oraz ukraińskich zbrodni wojennych. Te przekazy realizują propagandową taktykę wielkiego kłamstwa (*big lie*). Celem jest sformatowanie postrzegania odbiorców tak, aby usprawiedliwić decydentów rosyjskich odpowiadających za działania zbrojne.

■ KREACJA OPERACJI SPECJALNEJ

Rosyjskie relacje medialne poświęcone nowoczesnym strategiom zbrojnym oraz sugestie praktycznego wykorzystania Doktryny Gierasimowa można traktować jako przejaw wojny informacyjnej (Meissner 2022: 135). „Operacja specjalna” to etykieta, która warunkuje odbiór i ocenę danej sytuacji, kładąc nacisk na określone

cechy, w tym wypadku rzekomy profesjonalizm oraz antyekstermistyczny (antyfaszystowski, antyterrorystyczny) i ograniczony czasowo charakter. Forsowanie takiej terminologii w przekazach *Sputnika* uznać należy za dezinformację, ponieważ siły zbrojne Federacji Rosyjskiej od początku były zaangażowane w wojnę napastniczą przeciwko sąsiadowi (ONZ 2022). Dodatkowo, pozytywna etykieta odpowiada taktyce maskirowki jako pozytywna autokreacja i chęć maskowania inwazji.

Sputnik różnicuje słownictwo, aby podkreślić opozycję między precyzyjną „operacją specjalną” Rosji, a rzekomymi naruszeniami praw człowieka po stronie Ukrainy. Armia rosyjska ma unieszkodliwiać (*disable*) wybrane cele militarne, które z założenia są przedstawiane bezosobowo jako infrastruktura wojskowa, miasto, pojazd. Dobrym przykładem znieczulania jest wyliczenie zniszczenia „123 ukraińskich samolotów, 309 dronów, 172 wyrzutni rakiet i 1721 czołgów i pojazdów opancerzonych” (*Sputnik* 2022i). Podawanie statystyk ministerstwa obrony profesjonalizuje walkę, przedstawianie zaś prywatnych historii ofiar ją dramatyzuje. Widać to na przykładzie opisywanych relacji świadków przywołujących indywidualną tragedię, m.in. o oblężeniu miasta i doświadczanej przemocy ze strony bojowników jednostki Azow. Drastyczne relacje są obliczone na wywołanie negatywnego nastawienia wobec sił ukraińskich przy jednoczesnym zjednaniu sobie zagranicznej opinii publicznej zapewnieniami o rzekomym braku zagrożenia dla ukraińskiej ludności cywilnej.

Według relacji *Sputnika* oficerowie rosyjscy mają wykorzystywać precyzyjne uderzenia (*high-precision strikes*) i zaawansowane technologie do eliminacji ukraińskich sił powietrznych i marynarki wojennej. *Sputnik* podkreśla zastosowanie rakiet naprowadzających i pocisków hipersonicznych, które 29 marca mają doprowadzić do „pomyślniej demilitaryzacji” Ukrainy (*Sputnik* 2022c). Jednostki samoobrony donbaskiej mają głównie rozbrajać „nacionalistycznych” przeciwników podczas walk w Ługańsku i Mariupolu. Udział tych jednostek jest odnotowany w jednej trzeciej przekazów o działaniach militarnych, głównie w rejonie Doniecka. Profesjonalny personel, precyzyjne uderzenia, wykorzystanie nowych technologii oraz współpraca z separatystami stanowią trzon Doktryny Gierasimowa (Wojnowski 2015).

Osobnym aspektem opisywanym przez Gierasimowa jest wykorzystanie humanitarnego aspektu operacji do forsowania celów politycznych i militarnych. W przekazie *Sputnika* wątek korytarzy humanitarnych dla mieszkańców oblężonych miast (Mariupol, Wołnowachy, Charkowa) ma wzmacniać tezę o ochronnej roli wojsk rosyjskich. Kolejnymi argumentami za jest opisywana blokada korytarzy przez bojowników z jednostki Azow i wywołany tym kryzys humanitarny. Cywile z Doniecka i Ługańska mają doświadczać przemocy i okrucieństwa ze strony ukraińskich nacionalistycznych bojówek, których działania mają nosić znamiona ludobójstwa. *Sputnik* upodabnia działania Rosji do interwencji humanitarnej na rzecz rosyjskojęzycznej ludności Donbasu. W tym kontekście nawiązaniem historycznym jest operacja „Allied Force” przeprowadzona przez NATO w Jugosławii. Działania

Sojuszu mają stanowić przykład „kryminalnych wojen” w odróżnieniu od „działań obronnych” Rosji.

„Operacja specjalna” Moskwy ma według *Sputnika* służyć „denazyfikacji” elit w Kijowie, czyli przywrócenia prorosyjskich rządów Wiktora Janukowycza i likwidacji nacjonalistycznych struktur paramilitarnych pokroju brygady Azow. Redakcja opiera tezę o faszyzmie ukraińskich bojówek przede wszystkim na „zbrodniczych działaniach” wobec ludności Donbasu, które wpisuje w modus operandi nazistowskiego SS (*Sputnik* 2022g). Źródeł neonazizmu *Sputnik* upatruje w działalności Ukraińskiej Powstańczej Armii (UPA) i Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów (OUN) pod przywództwem Stepana Bandery. Ta narracja jest obliczona na podważenie politycznego znaczenia władz ukraińskich, ich demokratycznej legitymacji oraz międzynarodowych sojuszy z kluczowymi partnerami. Na poziomie ideologicznym mechanizm wpisuje aktualne działania Kremla w historię Wielkiej Wojny Ojczyźnianej jako starcia neonazistowskiego Kijowa z broniącymi się „aliantami” w postaci Moskwy oraz milicji „republik donbaskich”. Oba zabiegi służą manipulacji odbiorców na bazie odtwarzania znajomych skryptów poznawczych z historii o II wojnie światowej.

Drugi cel, czyli „demilitaryzacja” Ukrainy, ma według *Sputnika* zapewnić bezpieczeństwo zarówno „republik donbaskich”, jak i granic samej Rosji przed agresją sąsiada. Postulat demilitaryzacji to de facto zarzut kierowany pod adresem krajów zachodnich – zwłaszcza USA – o rozwijanie arsenału kinetycznego, biochemicznego i nuklearnego sił Ukrainy. Administracja w Kijowie – portretowana jako nacjonalistyczna junta sterowana z Białego Domu – ma stwarzać zagrożenie dla Federacji Rosyjskiej poprzez prowokacje w Donbasie i na granicy.

■ NARRACJA GEOPOLITYCZNA

Na polu regionalnym *Sputnik International* kreuje historię o „republikach donbaskich”, które w 2014 roku miały zdecydować o secesji i o zacieśnieniu relacji z Rosją. Przesłanką do tego miał być przewrót wojskowy w Kijowie (*Maidan coup d'état*) inspirowany przez Stany Zjednoczone, a realizowany przez nacjonalistów i neofaszystów. Secesja Donbasu miała spotkać się z agresją nowych elit politycznych, które, posługując się bojówkami oraz regularną armią, miały wszcząć ośmioletnią wojnę domową, posuwając się do ludobójstwa rosyjskojęzycznej ludności. Jej kulminacją miała być planowana ofensywa w kierunku Donbasu w marcu 2022 roku. Rosyjska operacja wojskowa ma stanowić w ujęciu *Sputnika* interwencję prewencyjną wobec wrogich zamiarów sąsiada, powstały zaś kryzys humanitarny ma być efektem ukraińskich operacji *false flag*. Na polu międzynarodowym *Sputnik International* forsuje przekaz o starciu interesów mocarstw: Rosji z ambicją restauracji pozycji geopolitycznej i Stanów Zjednoczonych skupionych na ekspansji strefy wpływów w obszarze poradzieckim. Rzekomy pucz wojskowy Euromajdanu

w 2014 roku miał być ingerencją Stanów i krajów UE w regionalny układ sił. Obalenie prezydenta Wiktora Janukowycza miało zwasalizować Ukrainę do rangi kraju satelickiego i pośrednika w konflikcie z Rosją.

Zarysowana wyżej narracja *Sputnika* to przykład dezinformacji, która opiera się na fałszywych i zmanipulowanych motywach działań zachodnich oraz rosyjskich. Narracja opiera się na heurystyce uproszczonego wnioskowania o ekspansji NATO oraz o zagrożeniu Donbasu ze strony Ukrainy. Redakcja posługuje się metodą wielkiego kłamstwa, wpisując aktualności wojenne i polityczne w określone ramy poznawcze, wybielając Rosję i oczerniając Ukrainę oraz Zachód. Symptomatyczne, że redakcja, opisując domniemane działania zachodniego wywiadu, wykorzystuje schemat dywersji ideologicznej, donosząc o zewnętrznym wsparciu grup radykalnych, wojskowym przewrocie na Majdanie oraz instalacji marionetkowego „reżimu”. Stałe role innych głównych aktorów przekazu (np. „faszystowskie bojówki w Donbasie”) świadczą o warunkowaniu odbiorców tak, aby zaszczerpić określone sposoby refleksji i skojarzyć motyw zbrodni wojennych ze stroną ukraińską (*Sputnik* 2022g).

Sputnik dopasowuje przekazy wedle grupy odbiorców z Europy i z reszty świata. Narracja przeznaczona na medialny rynek UE uwzględnia straty gospodarcze z powodu sankcji i zagrożenie dla bezpieczeństwa energetycznego oraz wewnętrznego poprzez wzrost terroryzmu i nielegalnego obrotu bronią. Figura USA jako „wojskowo-kapitalistycznego intruza” oraz Rosji jako „pokrzywdzonego mocarstwa” nabiera znaczenia w odniesieniu do krajobrazu medialnego Ameryki Łacińskiej, części Afryki i Bliskiego Wschodu. Obszar Globalnego Południa od lat stanowi centrum zainteresowania Kremla poszerzającego swoje wpływy za pomocą inwestycji zagranicznych oraz interwencji Grupy Wagnera. Tezy o niesprawiedliwości światowego porządku mogą mocno rezonować z tamtejszymi odbiorcami i zwielokrotniać skuteczność politycznego przekazu o Stanach Zjednoczonych jako de facto winowajcy-prowodyrce aktualnego konfliktu.

■ DYSKUSJA I KONKLUZJA

Zaprezentowana wyżej narracja określa wzajemne zależności między głównymi aktorami konfliktu rosyjsko-ukraińskiego w perspektywie *Sputnik International*. Opis narracji regionalnej i międzynarodowej odpowiada na pierwsze pytanie badawcze (Q1). Zestawienie narracji *Sputnik International* z tabelą Institute of Propaganda Analysis (1938) oraz z alternatywnymi spisami pozwala na wyróżnienie następujących technik propagandowych w analizowanym przekazie (Q2):

1. Błyskotliwe ogólniki – pozytywne określenia rosyjskich działań zbrojnych bez kontekstu.
2. Bomby informacyjne – opis negatywnych efektów sankcji w celu kontestacji rządu.

3. Demoralizacja – tworzenie narracji o konflikcie społecznym: Donbas vs Kijów.
4. Dezinformacja – fałszywe doniesienia o ucieczce prezydenta Zełenskigo z Kijowa.
5. Doczepianie epitetu – stałe, negatywne określenia: reżim kijowski, faszyzm ukraiński.
6. Etykieta/slogan – warunkujące określenie: kryminalna wojna vs operacja specjalna.
7. Hierarchia ważności (*agenda setting*) – priorytet tematyki geopolitycznej.
8. Kalka historyczna – transpozycja kontekstu II wojny światowej i zimnej wojny na obecną geopolitykę.
9. Kampania strachu – groźba III wojny światowej i zagrożenia nuklearne, biochemiczne.
10. Maskowanie (maskirowka) – etykieta operacji specjalnej oraz dezinformacja.
11. Mina informacyjna – publikacje kompromitujące administrację prezydenta Zełenskigo
12. Powtarzanie – stałe motywy konfliktu mocarstw, ukraińskich zbrodni wojennych, operacji.
13. Przerzucanie odpowiedzialności – obarczanie winą za konflikt USA, UE, NATO, Ukrainy.
14. Ramowanie – inwazja w kontekście obronnym, antyekstremistycznym, humanitarnym.
15. Relatywizacja – Ukraina bez własnej podmiotowości jako obszar sporny mocarstw.
16. Selektywna prawda – gwarancje nierozszerzania NATO na wschód z lat 90.
17. Sofizmat (*tu quoque*) – odwracanie krytyki o zbrodnie wojenne hipokryzją Zachodu.
18. Świadek/autorytet – cytowanie urzędowego/personalnego źródła wedle opisywanej strony.
19. Wielkie kłamstwo – główna historia: konflikt mocarstw i niesprawiedliwość pax americana.
20. Zastłona dymna – koncentrowanie uwagi odbiorców na zachodniej wojnie informacyjnej.

Porównanie powyższej listy z przeglądem wyników badań opisanych w pierwszej części pracy wskazuje na główne techniki obecne w różnych rosyjskich przekazach medialnych. To przede wszystkim *dezinformacja* obecna w każdym opracowaniu. Ze względu na tematykę artykułu autorzy zwracali uwagę na dezinformację jako cechę całego przekazu (Astuti, Attaymini, Dewi 2022) oraz jako wybraną działalność agentów (Melnykova-Kurhanova 2022). Wyróżnione sposoby to oskarżenie wobec krajów UE o przepisywanie historii (Arribas i in. 2023) oraz demonizacja Ukrainy (Ciuriak 2022; Nykonchuk 2022; Horbyk, Prymachenko, Orlova 2023).

Etykiety oraz *negatywny epitet* można traktować jako techniki komplementarne wobec głównej strategii dezinformacyjnej, które są z nią skorelowane. Etykieta określa cel strategiczny Federacji Rosyjskiej („Russki mir”, „Wielka Rosja”), a negatywny epitet opisuje Ukrainę („ukraińscy neofaszyści”). Mniej popularnymi technikami okazały się *wielkie kłamstwo* oraz *relatywizacja*, oba odnotowane w trzech publikacjach. Wielkie kłamstwo dotyczyło zazwyczaj genezy operacji specjalnej, a relatywizacja służyła delegitymizacji Ukrainy. Ekspozycją w dwóch publikacjach oznaczono *kalkę historyczną*, *kampanię strachu* i *maskowanie*. Ciekawą formą wpływu – nieodnotowaną w zaprezentowanej analizie *Sputnika* – jest *lokalny kontekst* prowadzenia działań propagandowych w zależności od regionu i kraju. Ostatnią interesująca kwestia dotyczy *maskowania* w przestrzeni cyfrowej. Zespół szwedzko-amerykański natrafił na cyfrową metodę kamuflażu polegającą na tworzeniu posta przez jednorazowe, szybko kasowane konto, a następnie powielanie go przez oddanych użytkowników i konta medialne (Horbyk, Prymachenko, Orlova 2023). To odkrycie wskazuje na wartość badań porównawczych między różnymi nadawcami przekazu (agencjami i profilami) oraz platformami mediów społecznościowych.

Zaprezentowane techniki wzmacniają przekaz propagandowy zbieżny z interesami Moskwy. Zwłaszcza metody złożone – *wielkie kłamstwo* oraz *dezinformacja* – stanowią odpowiednią bazę dla kolejnych przekazów, racjonalizując je, wpisując w portretowaną genezę zjawiska i prezentując jednoznaczne powody i skutki działań. Poprzez powtarzanie, ramowanie, stosowanie kłamstwa i selektywnej prawdy redakcja *Sputnik International* potencjalnie tworzy pożądane skrypty poznawcze u odbiorców i wzmacnia istniejące uprzedzenia. Skrypty poznawcze mogą warunkować „automatyczne” postrzeganie stron konfliktu rosyjsko-ukraińskiego, ich roli i racji. Charakterystyka wykrytych technik jest zgodna z założeniami wojny informacyjnej (Q3). Zabiegi propagandowe mają spory potencjał do: (i) modyfikacji oceny aktorów konfliktu, (ii) osłabienia autoidentyfikacji z działaniami zachodnich aktorów oraz (iii) wpływu na percepcję wydarzeń międzynarodowych (Wojnowski 2015). Powyżej zarysowano, w jaki sposób *Sputnik* realizuje te cele za pomocą technik propagandowych obecnych w artykułach. Kolejna część przybliży, w jaki sposób cele te są realizowane na poziomie przekazu medialnego.

Dezinformacja narracyjna służy kwestionowaniu intencji własnego (zachodniego) rządu, usprawiedliwieniu Moskwy i demonizowaniu „marionetkowego” Kijowa. W ujęciu *Sputnika* Stany Zjednoczone mają odpowiadać za aktualny konflikt ze względu na dominującą pozycję geopolityczną oraz ekspansywną politykę zbrojeniową. Ukraina jako kraj satelicki ma realizować interesy Waszyngtonu obliczone na dominację nad Donbasem oraz wojnę zastępczą z krajem związkowym. Rosja poprzez wyprzedzającą operację wojskową ma ochraniać bezpieczeństwo swoich granic przez ekspansją NATO i odbudowywać utraconą pozycję międzynarodową. Rosyjska „operacja specjalna” jawi się w tej perspektywie jako odpowiedź na uprzednie ofensywne działania Sojuszu Północnoatlantyckiego oraz

Kijowa. *Sputnik* opisuje „operację specjalną” wedle założeń wojny nowej generacji z Doktryny Gierasimowa. Redakcja podkreśla: (i) profesjonalne wykonanie przez kompetentne służby, (ii) skoordynowane i precyzyjne uderzenie w infrastrukturę krytyczną, (iii) wykorzystanie zaawansowanej techniki wojskowej, (iv) charakter antyekstremistyczny, (v) uzasadnienie humanitarne. Tym samym redakcja usprawiedliwia rosyjską inwazję Ukrainy geopolitycznym kontekstem trwającej wojny hybrydowej między wielkimi mocarstwami, w której Kijów jest portretowany jako bezprawny przyczółek amerykańskich interesów.

Działania propagandowe objawiają się obecnie na wielu frontach moskiewskiej wojny informacyjnej z Ukrainą oraz z NATO. Całościowy kontekst prowadzonych operacji psychologicznych, informacyjnych, elektronicznych i militarnych pozwala lepiej zrozumieć badane mechanizmy wpływu. Potencjał ukierunkowanych przekazów może być znaczący w regionach pozwalających na połączenie ze stroną *SputnikNews* bez VPN, takich jak Półwysep Iberyjski oraz Ameryka Łacińska. Tym ważniejsza staje się analiza technik propagandowych pozwalająca precyzyjniej określić sposób i potencjalny wpływ manipulacji, którą trudno zmierzyć za pomocą samych badań narracyjnych i tematycznych. Efekty rosyjskich operacji informacyjnych są warte dalszych badań w skali makro (np. porównawcza analiza przekazów między platformami) oraz w skali mikro (np. badania wpływu psychologicznego na bodziec propagandowy). Mając na uwadze ograniczenia aktualnego badania – krótki okres analizy oraz narracyjne wykrywanie propagandy (w opozycji do stricte lingwistycznego) – oraz uwzględniając deficyt podobnych publikacji, należy rekomendować dalszą analizę rosyjskich materiałów prasowych pod kątem występowania technik propagandowych w szerszym kontekście wojny informacyjnej.

■ PODZIĘKOWANIA

Autor chciałby podziękować dr. Tomaszowi Rawskiemu za konsultację teoretyczną oraz wsparcie metodologiczne w trakcie badania magisterskiego o analizie relacji między aktorami przekazu *Sputnika*. Zaprezentowane badanie stanowi kontynuację poprzedniej analizy w optyce propagandowej oraz wojskowo-informacyjnej.

LITERATURA PRZYWOŁANA

- Aral Sinan (2022), *The changing face of Russia's information war against Ukraine and other democratic countries: Lessons and recommendations*, Interview with Professor Sinan Aral, „Security and Defence Quarterly”, 41 (1).
- Arribas Cristina M., Arcos Rubén, Gértrudix Manuel, Mikulski Kamil, Hernández-Escayola Pablo, Teodor Mihaela, Novăcescu Elena, Surdu Ileana, Stoian Valentin, García-Jiménez Antonio (2023), *Information manipulation and historical revisionism: Russian disinformation and foreign interference through manipulated history-based narratives*, „Open Research Europe”.

- Astuti Yanti, Attaymini Rahmah, Dewi Maya (2022), *Digital Media and War: Social Media as a Propaganda Tool for the Russia-Ukraine Conflict in the Post-truth Era*, Proceedings of the Annual International Conference on Social Science and Humanities.
- Bartnicki Adam R., Kuźelewska Elżbieta, Ożóg Michał (2023), *Information and Information Technologies in the 2022 Russian-Ukrainian War*, w: Agnieszka Turska-Kawa, Agnieszka Kasińska-Metryka, Karolina Pałka-Suchojad (red.), *War in Ukraine. Media and Emotions*, Palgrave Macmillan.
- Ciuriak Dan (2022), *The Role of Social Media in Russia's War on Ukraine: commentary*, SSRN.
- Cole R. (1998), *The Encyclopaedia of propaganda*, New York: Routledge.
- Darczewska Jolanta, Żochowski Piotr (2017), *Active measures. Russia's key export*, „OSW Point of View”, 64.
- Dimensions (2024), <https://www.dimensions.ai/> (dostęp 14.02.2024).
- Giles Keir (2016), *Handbook of Russian information warfare*, Rome: Research Division NATO Defense College.
- Goban-Klas Tomasz (2004), *Media i komunikowanie masowe*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Horbyk Roman, Prymachenko Yana, Orlova Dariya (2023), *The transformation of propaganda: The continuities and discontinuities of information operations within Soviet/Russian active measures*, „Nordic Journal of Media Studies”, 5 (1).
- Institute of Propaganda Analysis (1938), *Propaganda Analysis: Volume I of the Publications of the Institute for Propaganda Analysis*, New York: Institute of Propaganda Analysis.
- Jowett Garth, O'Donnel Victoria (2012), *Propaganda & Persuasion*, 5th ed., London: SAGE Publications.
- Kaźmierczak Danuta (2017), *Walka informacyjna we współczesnych konfliktach i jej społeczne konsekwencje*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Securitate et Educatione Civili”, 7.
- Kuleshov Yurij, Zhitdiyev B., Fyodorov D. (2014), *Информационно-психологическое противоборство в современных условиях: теория и практика (Information-Psychological Warfare In Modern Conditions: Theory And Practice)*, „Vestnik Akademii Voennykh Nauk”, 1.
- Kupiecki Robert, Bryjka Filip, Chłoń Tomasz (2022), *Dezinformacja międzynarodowa: pojęcie, rozpoznanie, przeciwdziałanie*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Labush Nikolai S., Nikonov Sergey B., Puiy Anatoli S., Georgieva Elena S., Baichik Anna V. (2023), *Propaganda and information warfare as socio-philosophical phenomena and political tools*, „Synesis”, 15 (3).
- Melnykova-Kurhanova Olena S. (2022), *Transformation of propaganda communications in Ukraine: a comparative aspect*, Scientific notes of V I Vernadsky Taurida National University Series Philology Journalism.
- Meissner Jacek (2022), *Rosyjska koncepcja wojny nowej generacji w świetle pierwszych doświadczeń z wojny na Ukrainie*, „Roczniki Nauk Społecznych”, 14 (50).
- Nykonchuk Mykyta (2023), *Value-based framing in Russian propaganda on the example of the war against Ukraine and its consequences*, „Refleksje: Pismo naukowe studentów i doktorantów WNPiD UAM”.
- Organizacja Narodów Zjednoczonych (2022), *General Assembly Overwhelmingly Adopts Resolution Demanding Russian Federation Immediately End Illegal Use of Force in Ukraine, Withdraw All Troops*, <https://press.un.org/en/2022/ga12407.doc.htm> (dostęp 30.03.2024).
- Pacek Bogusław (2022), *Wojna hybrydowa na Ukrainie*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza RYTM.

- Page Lionel (2022), *How Russia's propaganda really works*, „Psychology Today”, <https://www.psychologytoday.com/us/blog/optimally-irrational/202203/how-russias-propaganda-really-works> (dostęp 14.02.2024).
- Putin Vladimir (2022), *Full text of Vladimir Putin's speech announcing 'special military operation' in Ukraine*, <https://theprint.in/world/full-text-of-vladimir-putins-speech-announcing-special-military-operation-in-ukraine/845714/> (dostęp 14.02.2024).
- Savranskaya Svetlana, Blanton Tom (2017), *NATO Expansion, What Gorbachev Heard, National Security Archive electronic briefing book*, <https://nsarchive.gwu.edu/briefing-book/russia-programs/2017-12-12/nato-expansion-what-gorbachev-heard-western-leaders-early> (dostęp 14.02.2024).
- SputnikNews (2019), *Products and services*, <https://web.archive.org/web/20190831203331/https://sputniknews.com/docs/products/index.html>.
- Wojnowski Michał (2015), *Koncepcja „wojny nowej generacji” w ujęciu strategów Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, 13.
- Zaporozhchenko Ruslan (2022), *The End of „Putin's Empire.” Ontological Problems of Russian Imperialism in the Context of the War against Ukraine*, „Problems of Post-Communism”, 70.

Przywoływane artykuły *Sputnik International*

- Sputnik* (2022a), *Sputnik Exclusive: DPR Leader Says Situation in Donbass Comparable to NATO Bombing of Yugoslavia*, <https://sputnikglobe.com/20220306/sputnik-exclusive-dpr-leader-says-situation-in-donbass-comparable-to-nato-bombing-of-yugoslavia-1093641511.html> (dostęp 30.03.2024).
- Sputnik* (2022b), *Vucic Slams NATO's 'Ridiculous' Russia Accusations Over Ukraine, Recalls Illegal Bombing of Serbia*, <https://sputnikglobe.com/20220324/vucic-slams-natos-ridiculous-russia-accusations-over-ukraine-recalls-illegal-bombing-of-serbia-1094146800.html> (dostęp 30.03.2024).
- Sputnik* (2022c), *Shoigu: Russia to Focus on Liberation of Donbass as Main Goals of First Phase of Ukraine Op Achieved*, <https://sputnikglobe.com/20220329/russian-defence-minister-russia-reached-main-goal-of-first-phase-of-special-operation-in-ukraine-1094286774.html> (dostęp 30.03.2024).
- Sputnik* (2022d), *Russian MoD: Kiev Regime Seriously Considered Using Bioweapons Against Russia, Donbass*, <https://sputnikglobe.com/20220330/russian-mod-kyiv-regime-seriously-considered-using-bioweapons-against-russia-donbass-1094332753.html> (dostęp 30.03.2024).
- Sputnik* (2022e), *Zelensky Fled to Poland and is 'Hiding in US Embassy', Ukrainian Lawmaker Says*, <https://sputnikglobe.com/20220304/zelensky-left-ukraine-for-poland-russian-state-duma-speaker-says-1093588232.html> (dostęp 30.03.2024).
- Sputnik* (2022f), *Russia's UN Envoy Blasts Claims That Russian Military Attacked Zaporozhskaya NPP in Ukraine as Lie*, <https://sputnikglobe.com/20220304/russias-un-envoy-blasts-claims-that-russian-military-attacked-zaporozhskaya-npp-in-ukraine-as-lie-1093595425.html> (dostęp 30.03.2024).
- Sputnik* (2022g), *Moscow: Strasbourg Ignored Killing of Civilians by Ukrainian Death Squads in Donbass for 8 Years*, <https://sputnikglobe.com/20220226/moscow-strasbourg-ignored-killing-of-civilians-by-ukrainian-death-squads-in-donbass-for-8-years-1093397755.html> (dostęp 30.03.2024).
- Sputnik* (2022h), *Kiev Was Preparing Full-Scale Offensive Against Donbass in March 2022 – LPR Head*, <https://sputnikglobe.com/20220315/kyiv-was-preparing-full-scale-offensive-against-donbass-in-march-2022--lpr-head-1093898027.html> (dostęp 30.03.2024).
- Sputnik* (2022i), *Updates: Ukrainian Nationalists Must Lay Down Arms to Resolve Mariupol Stalemate, Putin Tells Macron*, <https://sputnikglobe.com/20220329/live-updates-ukrainian-forces-fire-forbidden-calibre-missile-at-city-north-of-donetsk-1094278502.html> (dostęp 30.03.2024).

Jakub Szydelski

GOVORIT SPUTNIK: ANALYSIS OF PROPAGANDA TECHNIQUES FROM THE SPUTNIK INTERNATIONAL NARRATIVE IN THE CONTEXT OF INFORMATION WARFARE

Article at hand examines the Russian press narrative concerning the origins of Russia's full-scale invasion of Ukraine in February and March 2022. The subject of this paper is a set of articles by English-language portal *Sputnik International* examined through qualitative-quantitative analysis. The primary aim of the study is to describe the Russian narrative about the parties of the conflict in the perspective of propaganda techniques usage. The work includes: (i) identification of active and passive actors, (ii) analysis of the mutual relations of key actors, (iii) identification of the media narrative concerning present conflict, (iv) and the determination of the propaganda techniques applied. The result is a description of the Russian media narrative with a particular focus on the propaganda construction within information war context.

Słowa kluczowe: *Sputnik International*; Ukraina; Rosja; wojna informacyjna; propaganda

Keywords: *Sputnik International*; Ukraine; Russia; information war; propaganda